

"Bara prat?"

*Om socialkonstruktivismen som
vanställande och vanställd*

(1) Den konstruktivistiska utmaningen

Under de senaste decennierna har man inom populärvetenskaplig journalistik och kulturdebatt flitigt ägnat sig åt att förklara eller angripa ett epistemologiskt och ontologiskt ramverk som kommit att benämnas socialkonstruktivism. Ofta uppfattas detta som ett främst samhälls- och kulturvetenskapligt paradigm med anspråk på att ifrågasätta den prototypiska vetenskapen, särskilt den vetenskap som använder naturvetenskapliga metoder. Konstruktivister hävdar att våra omvärldsuppfattningar och verklighetsbilder får sin form och sitt innehåll genom att vi i vår kommunikation och i vårt tänkande gestaltar dem språkligt. Man talar därför om våra begrepp, föreställningar och teorier som kommunikativt konstruerade. Och eftersom kommunikation är social interaktion, talas det ofta om social konstruktion. Det är i sociala möten och sociala gemenskaper som konstruktionerna uppstår, lever och utvecklas, cirkuleras, förhandlas, modifieras och bekräftas, distribueras och traderas, legitimeras eller censureras, reproduceras och institutionaliseras. Till det som kan kommunikativt konstrueras hör begrepp, idéer, kunskaper, teorier, klassifikationssystem, tankeformer, normer, moral, språk och umgängesformer, men också hur vi förstår personer, objekt, förhållanden och processer i vår fysiska och sociala omvärld.

I den här texten har jag *tre* huvudbudskap.¹ Det *första* är att understryka att det finns många varianter och tolkningar av vad konstruktivismen innebär.

Dessa varianter för med sig delvis mycket skilda konsekvenser för inställningen till olika former av vetenskap. Det finns rimliga varianter av konstruktivism på snart sagt alla vetenskapsområden. Utifrån min position som språk- och kommunikationsforskare kommer jag att plädера för en variant som jag väljer att kalla kontextuell socialkonstruktionism (mera om termen senare), som starkt förespråkar empiriska studier av hur människor i olika verksamheter, texter och samtal faktiskt försöker "konstruera" sina omvärldsuppfattningar. Jag vill hävda att denna riktning *inte* är relativistisk i någon genomgripande bemärkelse.

Den *andra* punkten som jag vill belysa gäller en familj av mer långtgående antaganden och tolkningar, som jag kommer att kalla radikala konstruktivism, som däremot har mycket mer direkt att göra med postmodernism och relativism. (Mera om skillnaderna senare.) Om man drar ut konsekvenserna av denna sorts konstruktivism blir det absurda; man vanställer "verkligheten" och försöken att förstå den. Om radikalismen dessutom kombineras med fundamentalism – accepterandet av den radikala konstruktivismen som den enda överordnade världsbilden – blir den ohållbar och ibland t.o.m. farlig och cynisk.

I förbigående vill jag här påminna om att min text ska handla om konstruktivismen, och inte om dess yttersta motpol, den vetenskaps syn som kallats positivism ("fakta är givna där ute, oberoende av våra tolkningar"). Men detta ämnesval innebär naturligtvis ingalunda något anammande av positivism och naiv realism. Jag utgår helt enkelt från att vi redan nu vet att dessa riktningar har stora problem. Som (kontextuell) socialkonstruktionist kan man per definition inte vara positivist.

Det är inte alldeles enkelt att identifiera vilka konstruktivister som företräder de riktigt fundamentalistiska hållningarna. Inte sällan är de *motståndarna* till konstruktivisterna som i debatt och vetenskap tillskriver dem diverse radikala teser. Det är detta som min *tredje* punkt anknyter till. Debatten om realism ("världen finns där ute även om den inte uppfattas och begreppsliggöres av människor") och konstruktivism ("våra världsbilder är språkligt och begreppsligt förmedlade") förs både direkt mellan olika forskare och i populärvetenskaplig och journalistisk debatt. Förgrovningsarna och förtydligandena uppträder mest i det sist

nämnda sammanhanget, men ändå inte enbart där. Det är alltför vanligt att man i det vetenskapliga grälet framställer motståndaren som endimensionell, och att man vanställer varandras positioner. Det är därför viktigt att få syn på denna *ömsesidigt vanställande* interaktion.²

(2) *Ismerna: konstruktivism eller konstruktionism*

De flesta använder benämningarna socialkonstruktivism och socialkonstruktionism utan åtskillnad. Ibland kan man möjligen se en liten nyansskillnad i att somliga "konstruktivister" betonar de aktiva, meningsskapande processerna då individerna – enskilt eller tillsammans – "konstruerar" det de tänker på eller talar om (där och då i den enskilda situationen), medan "konstruktionisterna" *också* (och kanske mera) sysslar med de begrepp, språk, uppfattningar och teorier som kulturen, bl.a. de människor som varit våra föregångare i kulturen, *redan har* "konstruerat" åt oss när vi nu ska tänka och prata i nya situationer. "Konstruktionerna" föreligger då redan, även om vi naturligtvis kan förändra dem genom att justera språket, föreslå nya begrepp och modifiera traditionerna i nya situationer och miljöer.

Oberoende av denna teoretiska skillnad har jag en känsla av att kritikerna oftast använder beteckningen "konstruktivism", oavsett vilken variant de intresserar sig för.³ Jag kommer också att bruka denna benämning, när jag i fortsättningen talar om mer generella och långtgående antaganden hos olika konstruktivistiska inriktningar. Mer specifikt kommer jag att tala om "radikal (social)konstruktivism" i fråga om de mer fundamentalistiska varianterna. Däremot använder jag termen "socialkonstruktionism" – "kontextuell socialkonstruktionism" för att vara precisare – för den variant jag själv förespråkar. Som jag senare mer i detalj återkommer till, inbegriper jag i denna variant (till synes trots vad som nyss sagts) analysen av både situationell interaktion och sociokulturell tradition.

(3) *Språket och "verkligheten"*

Den konstruktionistiska synen bryter med en lång tradition vad beträffar hur vi uppfattar relationen mellan språket och "verkligheten". Det dominerande tänkesättet, åtminstone från Aristoteles till den tidige Wittgenstein ("bildteorin") och naturligtvis fortfarande i en stor del av vår kulturens vardagstänkande, har varit att omvärlden har sin givna uppbyggnad, som framkallar sinnliga intryck hos oss människor ("uppfattas" av oss), och dessa intryck bildar underlaget för begrepp, som vi sedan förser med språkliga beteckningar. Andra tänkare har påpekat att somliga av våra kategorier kan vara givna *a priori*, av människans natur. I denna modell finns ingen viktig roll vare sig för språket (eller de *olika* språken) – annat än som spegelbilder eller etiketter – eller för kommunikationsprocesserna – annat än som överföring av information och givna budskap. Sakerna finns helt enkelt runt omkring oss, och i viss mån i våra tankar och känslor, och språket fyller sin funktion om vi pratar sakligt, relevant och sanningsenligt om verkligheten. Om vi använder språket på annat sätt, är det bara löst prat. Man måste, fortfarande enligt detta synsätt, skilja på pratet och verkligheten. Det senare omfattar den faktiska omvärlden och våra konkreta handlingar. "Ordet" – tanken, förnuftet och språket – ska användas så att det framställer – representerar – verkligheten sakligt, annars har vi ett vanställt och vanställande ord som fabricerar missvisande verklighetsbilder.

Socialkonstruktionismen bryter med denna kunskapsteori (som jag här gett en blott schablonmässig gestaltning; utrymmet medger inget annat). Den hävdar att vi gestaltar vår omvärld genom att skapa begrepp och språkliga kategorier, och att själva begreppsbyggandet och förspråkligandet bidrar till hur vi förstår varandra och vår omvärld, i vardagen såväl som i vetenskapen. Omvärldsuppfattningar och begreppsbyggandet är oupplösligt inflett i varandra. Språkliga beskrivningar är inte avbildningar av omvärlden; de är mer eller mindre omgestaltande förmedlingar av fenomen i omvärlden (eller i en fiktiv värld), och de ingriper i världen. Ett sådant resonemang gäller inte bara vanligt språk. Vetenskapliga formaliseringar och statistiska redovisningar är också språk, som förhåller sig till det de handlar om via många komplexa omkodningar och abstraktionsprocesser.

(4) En kontextuell socialkonstruktionism

Jag är socialkonstruktionist. En sådan deklaration kräver emellertid att det jag betraktar som en försvarbar variant av socialkonstruktionismen preciseras. Allmänt kan sägas att den kontextuella⁴ socialkonstruktionismen ingår i ett vidare teoretiskt ramverk, "dialogismen", som förklarar kommunikation, tänkande och handling i termer av kontexter (se avsnitt 6) och interaktioner, där *andra* personer direkt eller indirekt har viktiga roller. Dessutom betonar dialogismen förståelsen av språkliga medieringen av begrepp och tankar (*dialogos* 'genom ord'). Det skulle emellertid föra alldeles för långt att redogöra för dialogismens alla nyanser (se t.ex. Linell, 2005b); jag får här nöja mig med konstruktionismen, som jag här ska sammanfatta i form av några teser. Resonemang utvecklas senare mer i detalj.

(i) Allt mänskligt tänkande innehåller sociokulturella komponenter. Det innebär att våra uppfattningar av oss själva och vår omvärld⁵ varierar mellan verksamheter och kulturer. Människor har – på olika sätt i olika grupper och gemenskaper – tillägnat sig ord och språkliga vanor som är kopplade till föreställningar, begrepp och tolkningar. Dessa varierar dessutom mellan livets olika miljöer och verksamheter, från den tidigaste barndomen, i skolan, i arbetet, i det sociala umgänget. Naturligtvis handlar det här inte bara om språk i vanlig mening, utan också om andra tecken – semiotiska resurser, som t.ex. bilder, gester och kroppsspråk – och om våra rutiner att hantera omvärlden, bl.a. så kallad tyst kunskap. Det rör sig således både om teoretisk och praktisk kunskap.

(ii) Vår sociokulturella miljö innehåller mängder med skilda verksamheter, t.ex. småprat, vardagligt berättande, institutionella samtal, skrivande i skilda genrer, vetenskap av olika slag. Dessa verksamheter, och deras produkter, är som sagt präglade av sina språk och begreppssystem på olika sätt. Verklighetsbilder är förknippade med olika kulturella och sociala kontexter. Man kan säga att de är socialt konstruerade på olika sätt, men också i olika grad. Att omvärldsuppfattningarna är kontextualiserade, innebär just att det finns skillnader mellan olika verksamheter och samhällssektorer i hur sociala konstruktioner görs.

(iii) Hur människor gestaltar ("konstruerar") och tolkar sin om-

värld måste ses i minst två dimensioner. Dels sker meningsskapandet i de enskilda situationerna, där och då människorna faktiskt befinner sig, dels ingår människorna och situationerna i långa tidsförlopp som vi kan kalla praktiker, traditioner eller kulturer. Att meningsskapandet i situationerna måste förstås mot bakgrund av de längre traditioner som aktörerna ingår i, och att traditionerna lever genom att de återskapas och modifieras i ständigt nya situationer, är centralt för en kontextuell socialkonstruktionism. Berger & Luckmann (1966: 189) säger i sin klassiska text *The Social Construction of Reality* att "society [is] part of a human world, made by men, inhabited by men, and, in turn, making men, in an ongoing historical process". Jag återkommer till temat om situationer och traditioner i avsnitt 6.

Den metodiska konsekvensen som följer av att vi konstruerar verklighetsuppfattningar på olika sätt i skilda situationer och kulturella sammanhang måste vara en empirisk attityd; vi måste undersöka hur konstruerandet går till i olika kontexter. Mera därom senare.

(iv) I somliga verksamheter försöker man reglera tänkandet mera än i vardagen, följa disciplinerade rutiner för hur man gör observationer i omvärlden och hur man formulerar den språkliga beskrivningen ("teorin"). Beskrivningen och teoribygandet innehåller nödvändigtvis inslag av social konstruktion, men (bl.a. en del vetenskapliga) verksamheter har utvecklat olika metoder för att disciplinera tänkandet och – för att använda en modeterm – kvalitetssäkra resultaten.

Olika vetenskaper har skilda förutsättningar för sina olika former av social, kommunikativ, kulturell eller kognitiv konstruktion, och detta för med sig skilda varianter av konstruktionism i matematik, naturvetenskap och teknik, s.k. vetenskapsstudier ("science studies"), språkvetenskap, samhällsvetenskap (t.ex. om "sociala problem") och kulturvetenskap (inklusive litteraturteorier). Det är en omöjlighet att här gå in på alla dessa skillnader. Min kritik av den radikala konstruktivismen gäller främst samhälls- och kulturvetenskap, och dess avtryck i språk- och kommunikationsforskning.

Jag tror att de allra flesta reflekterande människor i grunden är socialkonstruktionister, åtminstone i någon utsträckning. Ändå har vi fått en oförsonlig strid mellan "realister" och "konstruktivister" i forskning och mediedebatt. Hur har det kunnat gå så snett?

(5) Ursparningen

Somliga må tycka att det är en ganska "mild" variant av socialkonstruktionismen jag just har tecknat. En hel del samhälls- och kulturvetare har som sagt gått mycket längre. De har radikaliserat konstruktivismen, men samtidigt ofta enligt min mening förtygligt den och vanställt den teoretiska ramen. Samtidigt har teorins belackare – "realister" som känt sig angripna – förstärkt förtyglandet och vanställandet.

Många ledande konstruktivister – låt mig bara nämna tre helt olika gestalter, kunskapssociologen Thomas Luckmann (jämför den ovan nämnda konstruktionistiska klassikern Berger & Luckmann 1966), vetenskapsteoretikern Thomas Kuhn (*The Structure of Scientific Revolutions*, 1962), och vetenskapssociologen Bruno Latour (pionjär inom s.k. vetenskapsstudier ("science studies"), jämför Latour & Woolgar, *Laboratory Life*, 1979) – har blivit frustrerade över hur deras verk vanställts eller över att teorin sparat ur, till den grad att de nu tvekar att benämna sig själva "konstruktivister" (Luckmann, 1992). Hur kan detta komma sig? Svaret här är att göra med att det blivit allt svårare att navigera i debatten mellan rimliga och förgrovade varianter av konstruktivismen. Kuhn, för sin del, säger: "I am among those who have found the claims of the strong program [of constructivism within the sociology of knowledge] absurd; an example of deconstruction gone mad."⁶ Latour noterar i *Pandora's Hope* (1999: 1 ff) att han nu tvingas befatta sig med nonsensfrågor som "Tror du på verkligheten?" eller "Menar du att detta bara är en social konstruktion?" (Vem är det som här skjuter in "bara"; konstruktionisten eller den kritiker som tillskriver denne åsikten?) Sådana frågor och deras presuppositioner är tecken på slapppt tänkande hos dem som ställer dem (eller eventuellt hos dem som föranlett frågorna). Saken är ju den att en ontologisk realism (d.v.s. antagandet att omvärlden finns "där ute") mycket väl kan förenas med insikten att kunskap om omvärlden ("verkligheten") är kommunikativt erövrad och gestaltad. Den begreppsliga gestaltningen sker i och av omvärlden.

Radikala konstruktivister har ibland uttalat påståenden om hur vår värld är socialt konstruerad, som inte bara är rena stolligheter, utan som ibland blottar vad som i grunden är ett förakt för viljan att söka

verklig kunskap och en indifferens inför problemen i omvärlden.⁷ Mera därom senare. Men samtidigt måste det understrykas att många av de mest svepande påståendena spetsats till och förgrovats av motståndarna som vill kunna angripa och bekämpa på ett så förödande sätt som möjligt. Debattörerna försöker framställa sina respektive motståndare som endimensionella.

Det har förvisso också gjorts ett flertal försök till nyantering av debatten kring konstruktivismen. Filosofen Ian Hacking (*The Social Construction of What?*, 1999) är ett exempel. Ett av hans påpekanden baseras på (den inte särskilt originella) uppfattningen att det inte är fenomenen, objekten, i omvärlden som konstrueras kommunikativt och kulturellt, utan begreppen och omvärldsuppfattningarna. Men denna och andra nyanteringer når sällan ut i den allmänna debatten.

Det har ofta påpekats (t.ex. Phillips, 1995; Hacking, 1999) att konstruktivismen har många ansikten och många varianter. Jag kan inte gå in på dem alla, utan kommer att fokusera på några inslag i debatten. För att få några av de relevanta skillnaderna och kontrasterna att framträda tydligare ska jag som sagt skilja mellan två varianter. I likhet med många andra, även Hacking, pläderar jag för en kontextuell socialkonstruktionism. Samtidigt finns det all anledning att ta bestämt avstånd från en radikal konstruktivism, åtminstone om man drar ut konsekvenserna av dess positioneringar.

Den radikala konstruktivismens idé (jfr n. 7) är att "allt är diskurser och konstruktioner". Åtminstone gäller detta omvärldsuppfattningarna. Sociala konstruktioner är m.a.o. olika "sätt att prata och tänka", punkt slut. Således resonerar radikala konstruktivister – många postmodernister och diskursteoretiker, t.ex. Foucault, Laclau & Mouffe, och framför allt deras eftersägare – som om pratandet (eller tänkandet) var slutet i sig självt. Teorier kan enligt detta paradigm inte värderas utifrån hur de stämmer ("korresponderar") med (observationer av) omvärlden, utan enbart utifrån sin inre koherens. Företrädare för denna Diskursteorin (med stort D) kan, trots sina stora teoretiska ambitioner, ibland reducera sina egna insatser till ett sätt att driva en argumentation om t.ex. samhällsproblem och vetenskap, utan att man själv bedriver någon nämnvärd empirisk forskning. Mera om detta senare.

Den kontextuella socialkonstruktionismen och dialogismen (enligt

avsnitt 4) håller fast vid att när en reell (eller fiktiv) omvärld framträder för människor, så medieras den alltid, d.v.s. gestaltas och förstås, genom kommunikation och språk. Här är emellertid emphasisen på "sätt att förstå saker", varvid förståelseformerna är beroende både av hur vi är vana att prata och tänka om sakerna, och av vad vi uppfattar av sakerna med våra sinnen och förnuft. Dessutom varierar förståelseformer med olika verksamheter och kontexter: olika sociohistoriska sammanhang, olika kommunikativa genrer, olika materiella omgivningar. Här blir det således viktigt att bedriva empirisk forskning om vad som sker i verklig kommunikation. Vi måste studera samtal och texter i deras kontexter (se också avsnitt 6): de kommunikativa sammanhangen och deras relationer till omvärlden.

Den radikala konstruktivismen har vuxit ihop med postmodernism och relativism, medan den kontextuella socialkonstruktionismen – som jag kommer att hävda i denna text – kan stå fri från både postmodernism och relativism. Postmodernismen har släppt den fenomenologiska och handlingsorienterade ansats som finns i socialkonstruktionismen och som innebär att mänskliga agenter (delvis tillsammans) antas gestalta omvärlden i sina olika verksamheter. Diskursteorin har i stället delar av sitt ursprung i texttolkning, men har förflyttat sitt fokus till en mer abstrakt diskurs.

(6) *Situationer och traditioner*

På detta stadium krävs en liten exkurs om olika "kontexter". Man måste analytiskt skilja på åtminstone två tidsdimensioner i den sociala konstruktionen av mening: situationsspecifik interaktion och situationsöverskridande tradition.

För det första måste vi beakta meningsskapandet i den specifika omedelbara situation där vi samtalar, läser eller skriver texter, tolkar bilder, eller handlar. När man försöker förstå något eller påverka andra att förstå befinner man sig alltid på en viss plats, vid en viss tidpunkt och (eventuellt) tillsammans med specifika andra. Man kan *aldrig vara utan eller utanför en situation*. I en bemärkelse sker således allt meningskapande i situationen, i den *situationsspecifika interaktionen*.

Men det som just sagts är samtidigt orimligt och ofullständigt från en annan synpunkt. Vi måste också beakta den *levande traditionen*, som är sociokulturell och sociohistoriskt skapad. Vi kommer nämligen till nya situationer med erfarenheter från många andra tidigare situationer. Vi går inte till varje ny dag i livet utan erfarenheter, utan vi för med oss ord och språkliga rutiner, begrepp och tankevanor, förväntningar på och förståelser av verksamheter och möten med andra människor, minnen av hur vi hanterat andra situationer, vad vi utsatts för etc. Allt detta blir (eller kan bli) till resurser som vi använder när vi skapar mening i det vi möter i den nya situationen. Vi måste anta att det nya på många plan stämmer med vad vi är vana vid. Resurserna för meningsskapande – kunskaper, situationsdefinitioner, tankeformer, begrepp, språk, rutiner, moral – är tillägnade under hela vårt föregående liv. De är mänskliga produkter och finns där före de nya individerna och situationerna. Dessa sociala institutioner kan därför framstå som objektiva sociala "fakta"⁸ (Berger & Luckmann, 1966). Men det är viktigt att understryka att mänskliga aktörer också kan ändra dem över tid eller i vissa situationer välja att inte helt rätta sig efter dem. När vi talar om dessa resurser för meningsskapande rör vi oss alltså med en social konstruktion som sträckt sig över längre tider – sekvenser av olika situationer, delar av livsförlopp, generationer – och tvärs över situationer och i viss mån tvärs över typer av situationer.

Det situationsspecifika meningsskapandet och de sociokulturella meningstraditionerna förutsätter varandra. Just detta är en grundbult i en dialogisk menings- och handlingsteori. Men ändå har många kulturvetenskapliga teoribildningar ensidigt betonat det ena eller det andra. En del diskursteori – hit hör även diskursiva psykologer som John Shotter (1993) och Kenneth Gergen (1994) – och vissa tolkningar av etnometodologin har renodlat den situationella interaktionismen. Be-lackarna har därför tillvitrat dem den bisarra åsikten att det inte finns någon mening före eller efter den enskilda situationen, enbart i den. En sådan motståndare kan parodiera idén ungefär så här: "Vi kommer till ett möte utan mening, kunskaper och förståelse, sen i själva samtalet eller textläsningen skapar vi mening, efteråt när vi lämnat mötet är meningen försvunnen." Det är som sagt inte alltid lätt att avgöra om det är konstruktivisterna själva som förfäktar sådana idéer, eller om det

snarare är deras belackare som tillskriver dem en sådan hejdlös situationism ('rampant situationism'), för att använda ett uttryck från den inflytelserike (socialkonstruktionistiske) sociologen Erving Goffman (1983: 4).

Den sociokulturella diskursteorin, som ofta arbetat med historiska textmaterial i t.ex. Michel Foucaults anda, kan tvärtom ibland beskriva sociala maktstrukturer, språk, tolkningsramar och interaktionsrutiner som så fasta och solida att de verkligen framstår som "sociala fakta"; diskursteorin övergår i social realism. Samtidigt deklarerar man att dessa strukturer och ramar *är* socialt konstruerade; de är resultat av historiska tillfälligheter. Men det svepande påståendet att de är "socialt konstruerade" blir emellertid ganska tomt, om man inte visar *hur* mera exakt de socialt konstruerats i de olika kulturella sammanhangen och i de faktiska situationerna. En sådan analys skulle visa på att den begreppsliga gestaltning det är frågan om sker under materiella och socioekonomiska omständigheter som har en realitet utanför själva denna gestaltningsprocess. Dessutom varierar graden av språk- och teoriberoende mellan olika verksamheter. Jag återkommer till båda dessa aspekter alldeles strax.

Jag har här nämnt både en situationsinteraktionistisk approach och en diskursteoretisk inriktning. Dessa båda har olikartade problem och möjligheter. De härrör också från olika forskningstraditioner, från teori om mänsklig interaktion (bl.a. etnometodologi) resp. texttolkning. Men de liknar varandra i att de båda kan bli relativt kontextlösa i sin koncentration på situationen resp. texten som slutna i sig själva (om detta se avsnitt 8 nedan). I fortsättningen kommer jag dock mest att ägna mig åt den postmoderna diskursteorin.⁹

(7) *Omvärld, verksamheter och samhällssektorer*

Den radikala konstruktivismen skulle kunna tolkas så att nästan allt i våra omvärldsuppfattningar är socialt konstruerat. Punkt slut. Som om den kulturella konstruktionen fungerade på samma sätt över hela linjen, på alla fenomen, i alla kommunikativa verksamheter och genrer. En sådan hållning är ohållbar. Det är åter igen möjligt att den mest finns

som ett hjärnspöke hos teorins belackare (fast jämför not 7), men låt mig ändå bemöta den, och göra det på två punkter. En kontextuell socialkonstruktionism måste vara "kontextuell" i minst två skilda dimensioner (utöver dem som jag avhandlade i föregående avsnitt). Dels måste man ta hänsyn till om och på vilka sätt man direkt eller indirekt talar om *omvärlden*, dels måste man skilja på de *olika genrer och verksamheter*, samhällssektorer och vetenskapstraditioner som hårbärgerar själva begreppsliggörandet. Man kan tala om olika grader och typer av social konstruktion, dels hos olika begrepp inom ett semantiskt fält, och dels mellan de olika verksamheterna.

Olika begrepp befinner sig på olika avstånd från den direkta omvärldsperceptionen. Karaktären hos och omfattningen av den språkliga medieringen mellan begrepp och fenomen (referenter) i omvärlden varierar således; arten och graden av den kulturella konstruktionen är inte konstanta. Ta exempelvis följande arter i en botanisk taxonomi, hämtade från en inventering av några skånska strandgölar: flytsvalting, rödlänke, strandpryl, krypfloka, sköldmöja, krusskräppa.¹⁰ Man har svårt att tänka sig att inte dessa begrepp – man frestas säga beteckningar – skulle vara starkt betingade av direkt och systematisk omvärldsperception. De är också specialiserade och har inte samlat på sig konnotativa betydelser (utom möjligen hos utpräglade experter). Termerna är i stor utsträckning etiketter på perceptuellt givna fenomen. (DNA-teknik och andra sofistikerade instrument har naturligtvis väsentligt skärpt sinnena i artbestämningen.) Beteckningar kan också appliceras på mänskliga artefakter; en välförsedd järnhandel har många olika sorters sågar – bågsåg, geringsåg, sticksåg, klyvsåg, cirkelsåg, fogsvans – i huvudsak indelade efter form och funktion. I båda dessa fall har vi att göra med terminologi i relativt strikt bemärkelse (mer därom nedan). Men de innehåller ändå ett mått av kulturell konstruktion; vi skulle kunna ha använt andra språkliga beteckningar med andra associativa innehåll, vi skulle kunna gruppera fenomenen på varierade sätt (t.ex. växter efter släktskap eller ekologi (typer av "lokaler"), vi skulle kunna tillverka nya typer av hantverksredskap, o.s.v. Inte ens en hammare eller en fogsvans är helt definierade av sin objektiva natur eller konventionella funktion; om vi börjar använda dem på nya sätt förändras deras associativa innebörder. I kontrast till dessa exempel är emellertid andra

begrepp, bl.a. många vetenskapliga eller filosofiska, "konstruerade" i mer pregnant bemärkelse. Filosofitraditioner – aristotelisk, cartesiansk, hegeliansk, wittgensteiniansk filosofi – är exempelvis i mycket hög grad språkligt burna meningssystem. Ett mer kontroversiellt fall utgörs av många medicinska, särskilt psykosomatiska och psykiatriska, diagnoser, som i historiens ljus visat sig innehålla ett betydande mått av socio-kulturell konstruktion. Resonemanget om social konstruktion på olika nivåer utvecklas utförligt av Ian Hacking (1999).

Besläktade begrepp inom samma semantiska fält kan finnas på olika avstånd från en påtaglig, primärt icke-språklig "verklighet". Således ligger t.ex. fenomenet "smärta" mycket närmare den sinnligt givna erfarenheten (jfr Jarrick, 2003) än många mer komplexa och ibland diffusa medicinska diagnoser. Eller vi kan ta exempel från det semantiska fältet "sex och kärlek". Här kan vi se en skala av begrepp med ökande avstånd från det påtagliga: sex (taget i den ungefärliga betydelsen "sexuell aktivitet") > erotik ("kärlekskonst") > kärlek (mer av ett sentiment) > romantik och romantisk kärlek (särskilt med tanke på dess ursprung i ridderlig, hövisk kärlek manifesterad i sofistikerade verbala tillbedjansformer). Dessa begrepp ligger uppenbarligen olika långt från fysiska beteenden och perceptioner på platsen. Reflexiviteten, samspelet mellan beteendena, praktikerna och diskursen (retoriken kring praktiker), finns emellertid på alla plan fastän relationerna genomgående är komplexa och varierande. Det som det nya ordet "vaniljsex" syftar på, d.v.s. "vanligt", konventionellt sex, har uppenbarligen alltid funnits, men det nya begreppet tycks uppmana oss till en delvis ny förståelse av det. Alla de ovannämnda begreppen på sina skilda abstraktionsnivåer har sin "diskurs" och lutar sig i olika grad mot litteratur; det finns såväl instruktionsböcker i samlagsteknik som romantisk fiktionslitteratur, där sex är frånvarande i texten men ändå kan upplevas som en dimension i slutet av läsarens associationskedja.

I många fall är det svårt att avgöra i hur hög grad beskrivningar är empiriskt förankrade och på vilka sätt de är kommunikativt och kulturellt konstruerade. Det gäller bl.a. ett område som ofta varit föremål för påståenden om social konstruktion, nämligen s.k. sociala problem: etnisk rensning, fattigdom, analfabetism, arbetslöshet, alkoholism, pedofili, prostitution, våldtäkt, incest. Den radikala konstruktivismen

betvivlar att vi någonsin kan tala meningsfullt, än mindre veta något, om en objektiv verklighet bestående av avvikelser och sociala problem (t.ex. Best, 1993: 129). Vi ska återkomma till frågan om sakernas tillstånd nedan.

Det är naturligtvis inte bara "sociala problem" som befinner sig i gränslandet, innehållande både ett stort mått av kulturella föreställningar – prat kring fenomenet som bygger upp en stor del av dess innebörd för människor – och en hel del påtagliga och icke-språkliga inslag. Uppräkningen av sådana begrepp kan göras mycket lång: "marknaden", mervärdesskatt, hårdrock, haute couture, hälsokost, nudism, nyandlighet, bridgespel, välgörenhet, tvärvetenskap, barndom och ålderdom, olika slags "synder" o.s.v. Listan kan göras hur långt som helst.

Ytterst går skillnaderna i begreppens typ av verklighetsförankring tillbaka på skillnader i olika verksamhetstyper och samhällssektorer: vad man kan och får säga i vardagens privatliv, den litterära fiktionen, den empiriska vetenskapen, etc. Dessa är olika "meningsprovinser" (Linell, 1998b) med olika typer av giltighetsanspråk. Vad som yttras i en genre kan inte utan vidare överflyttas till en annan. Sanningsanspråket varierar; vad som sägs i en journalistisk kolumn är på många sätt annorlunda än det som påstås i en artikel i en internationell vetenskaplig tidskrift, även om ämnet för utsagorna är närbesläktat. Det som sägs och görs i olika verksamhetstyper – privatsamtal, presskonferenser, domstolsförhandlingar, akademiska seminarier, utvecklingssamtal, frågesport, militär ordergivning – och textsorter – dikter, romaner, dokumentärer, predikningar, bruksanvisningar, innehållsförteckningar, filosofiska utredningar, avhandlingar i matematik – blir som sociala konstruktioner betraktade mycket olika. Också mänskliga verksamheter som sådana befinner sig på olika avstånd från den fysiska omvärlden. Ordnade efter tilltagande sådana avstånd kan vi exempelvis skilja på: att språkligt understödja fysisk intervention (t.ex. ge instruktioner till personer som baxar ut tunga möbler ur trånga utrymmen) > att beskriva en närvarande faktisk situation > att beskriva en hypotetisk situation > att utreda handlingsalternativ > att argumentera > att filosofera. Också inom och mellan olika vetenskaper finns förstås väsentliga skillnader.

(8) Sakerna

Inte så lite av de radikala konstruktivisternas hållningar har att göra med deras problemfyllda förhållande till fenomenen, "sakerna" i omvärlden. Man kan tillspetsat säga att de inte bryr sig om "sakernas tillstånd".¹¹ ("Sakerna" – det måste påpekas – är både konkreta och abstrakta, finns både i den materiella och den sociala omvärlden.¹²) Det är ett problem som poststrukturalisterna övertagit från strukturalismen inom samhällsvetenskapen, där det kommit att förknippas med den "språkliga" eller "diskursiva vändningen".

Strukturalismen med Ferdinand de Saussure (1916 [1964]) i spetsen argumenterade för att språkets enheter bestäms bara av sina relationer till andra enheter *inom språkssystemet*.¹³ För att förstå vad ett givet ord betyder räcker det i så fall med att studera vilka andra ord som finns inom det semantiska fältet, hur ordet skiljer sig från andra alternativ att verbalisera det omtalade. Enligt detta synsätt behöver man alltså inte veta hur referenterna, de saker (tillstånd, processer) i världen som orden syftar på, är beskaffade. Men att betrakta språket enbart så är språk-teoretiskt orimligt; språkliga utsagor refererar, korresponderar med (eller mot) saker i omvärlden. (Kritiken mot korrespondesteorin för sanning gäller därför främst en naiv realism. Mera därom i avsnitt 16.)

Idén om att betydelser bara beror av relationer och koherens inom systemet, och inte alls korresponderar med referenter, har postmodernister planterat om på "diskursernas" område. En diskurs kan vi provisoriskt förstå som (allt) det som sägs eller skulle kunna sägas (inom en viss tradition) om ett visst ämnesområde. Den kommunikativa konstruktionen sker enligt denna syn enbart *inom* diskursen, inom alla de olika samtalen och texterna. På så sätt blir allt i grunden "diskurser och konstruktioner" (Börjesson, 2003), och diskurserna kan förstås utan empirisk forskning om det omtalade, vare sig det gäller naturen eller människorna. Kommunikationen och begreppsliggörandet blir med andra ord helt slutna i sina egna system; vi kan eller bör inte säga något om verkligheten utanför.

Låt oss i detta sammanhang återvända till några av de "sociala problem" som nämndes i avsnitt 7. Om man spetsar till de radikalkonstruktivistiska positioneringarna kan man säga att "sexuella övergrepp" och

"rattfylleri" är sociala problem därför att vi benämner dem med dessa ord och pratar om dem som just "sociala problem". Om vi därför slutar använda detta språkbruk, finns beteendena (kanske) kvar men de är inte längre några "sociala problem", åtminstone inte nödvändigtvis. Några "objektiva" "problem" vill konstruktivisten helst inte tala om; i stället talar han eller hon om "påstådda" eller "förmenta" problem och villkor i omvärlden ("putative social conditions"). Och omvänt, något blir ett "socialt problem" av ett visst slag först när och bara genom att vi pratar och tänker om det just med det språkbruket. Detta kan leda till cynism. Mera därom senare (avsnitt 14).

Det är förvisso sant att vi kan använda språk och prat till att skapa föreställningar med svag eller ingen empirisk förankring. Men mycket av vår kommunikation och vårt tänkande i vardagen handlar trots allt om sakerna i världen. I vetenskapen söker vi (oftast) systematiskt och disciplinerat beskriva och förklara sakernas tillstånd i vår omvärld. I dessa vetenskapliga verksamheter behöver vi språk, begrepp, tänkande och kommunikation, och denna mediering för med sig åtminstone något mått av social konstruktion. Vi tillägnar oss världen "dialogiskt", i stor utsträckning genom språk, men vi lever för den sakens skull inte i en uteslutande språklig värld. Det är (oftast) just sakerna och deras tillstånd vi begreppsliggör, gestaltar och "konstruerar".

Man kan invända att idén om sakernas existens är ett antagande som vi gör; det är inget som vi med absolut visshet kan veta. Men det är ett antagande som är välgrundat i omfattande erfarenheter och observationer. Att vi gör detta antagande sammanhänger också med en moralisk-politisk vilja att inte låta omvärldens bekymmer gå förlorade i "bara prat".¹⁴ Mera därom i avsnitten 9, 13 och 14.

(9) Fakta och fiktion

Konstruktivismen vill således säga att vi egentligen inte kan säga och veta något säkert om omvärlden. Det finns bara olika perspektiv, drivna och uttalade av personer och grupper med olika intressen. Sanningsanspråken i vardag och vetenskap kan därför enligt den radikala konstruktivisten inte tas på allvar.

Med dessa ställningstaganden fullföljer konstruktivismen en nietzscheansk tankegång. (Fast tanken att allt är underkastat perspektiv är förstås mycket mera spridd.) Att omvärldsförståelsen alltid är perspektiverad och (mer eller mindre) intressestyrd är emellertid något som de flesta numera skriver under på. Det är ett grundantagande som en kontextuell socialkonstruktionism också gör. Men där skils vägarna åt. Vi bör inte följa de radikala konstruktivisterna in i deras relativism. Inte heller Friedrich Nietzsche drog slutsatsen att alla perspektiv är likvärda; tvärtom har de olika kvaliteter, och somliga är bättre underbyggda än andra (Nehamas, 1985). Vetenskap syftar till att utforska omvärlden och har utvecklat metoder för att i möjligaste mån kvalitetssäkra sina resultat. Vi vet mycket om omvärlden med en rimlig grad av säkerhet, även om alla inser att delar av vårt vetande omvärderas då och då.

Detta resonemang till trots har vetenskap och fiktion ibland likställts. För somliga är de båda just "sociala konstruktioner". Etnometodologerna Mehan & Wood (1975) följer detta mönster, när de diskuterar det afrikanska Azande-folkets tro på orakel i naturen.¹⁵ När man i Azande-kulturen står inför svåra och avgörande beslut, rådfrågar man ibland oraklet. Konkret preparerar man den giftiga barken från ett visst träd och matar kycklingar med den. Oraklet svarar ja eller nej på den ställda frågan, beroende på om kycklingarna överlever eller ej. Mehan & Wood jämför (på fullt allvar?) den bakomliggande trosföreställningen med bl.a. västerländsk matematisk teori. På ett abstrakt plan kan man naturligtvis hitta likheter mellan dem: de har en intern koherens, de är kulturellt konstruerade, det finns axiom bakom som i båda fallen tas för givna och betraktas som orubbliga, och de utgör "verkligheter" för dem som tror på dem. Men en kontextuell socialkonstruktionism kan inte bortse från att de tillhör helt skilda typer av meningsskapande praktiker inom olika kulturella kontexter.

Det finns avgörande kvalitativa skillnader mellan vetenskap och myt. På skalan emellan ligger andra sociala konstruktioner, t.ex. historia, biografier och självbiografier, föreställningar om livskarriärer, och annat som ofta diskuterats av konstruktivister (t.ex. Sarbin & Kitsuse, 1994).

Myter och trosföreställningar, exempelvis om trolldom, Guds vilja eller våra medmänniskors avsikter, kan sakna verklighetsunderlag i en mening och ändå få en realitet i en annan mening, nämligen om folk

fäster stark tilltro till dem. Vanvettiga idéer kan driva människor till påtagliga och ibland farliga handlingar. På så sätt kan dessa typer av sociala (eller individuella) konstruktioner bli reella genom sina konsekvenser.¹⁶ Men detta kan för en kontextuell konstruktionism inte vara ett argument för att likställa alla trosföreställningar med exempelvis välunderbyggda teorier.

En hel del av kulturstudiernas ignorering av skillnaden mellan fakta och fiktion torde ha att göra med inflytandet från litteraturteori. I skönlitteratur är skillnaden mellan fakta och fiktion av uppenbara skäl inte alltid viktig. En text kan alltid analyseras internt, som en sluten storhet, oberoende av eventuella externa referenser. Perspektivet renodlas av radikala konstruktivister. Amerikanska litteraturteoretiker, med en del genus- och queer-teoretiker i sitt följ, hänvisar därvid gärna till fransk poststrukturalism, dock ofta i grovt omtolkad form (Cusset, 2003), och excellerar inte sällan i denna sin attityd.

Den utrerade konstruktivismen har dessutom ofta en otillgänglig jargong. Fenomenet parodierades när den amerikanske fysikern Alan Sokal skrev en artikel om den "transformativa hermeneutiken" applicerad på kvantfysiken och lyckades få den publicerad i tidskriften *Social Text* år 1996. Senare avslöjade Sokal, tillsammans med kollegan Jean Bricmont, att artikeln var ett falsifikat, ett intellektuellt bedrägeri.¹⁷ Denna incident har senare använts av kritiker som den slutgiltiga vederläggningen av *alla* former av konstruktionism/konstruktivism (den s.k. Sokal-effekten; Cusset, 2003). Här ligger en del av belackarnas förgrövnings: den urskillningslösa kritiken även av seriös socialkonstruktionism.

(10) Vardagens "verkligheter"

Den radikale konstruktivisten har också ett problematiskt förhållande till vardagsförståelsen av vår omvärld. Den amerikanske filmskaparen Woody Allen lär ha parodierat detta i repliken "I hate reality but it's the only place where I can get a decent steak". Poängen är att även konstruktivisten tycks frångå sin teori så länge han lever bland "sakerna" i den vardagliga praktiken. Då följer man sin mer eller mindre "naiva" förståelse av dem.

Berger & Luckmann (1966), som bygger på Alfred Schütz samhällsteori, tillskriver "vardagsverkligheten" en grundläggande roll. Den vardagliga ("naturliga") attityden till omvärlden är att den finns och att vi i rimlig grad kan och måste lita på våra erfarenheter av den, intill dess vi möter evidens för att vi kanske haft fel. Vi måste lita på att golvet vi beträder i det hus vi befinner oss i verkligen *är* ett golv, annars kan vi inte leva vårt liv där.

Våra vardagliga "verkligheter" kan vi i allmänhet skilja från drömmar, fantasier och osanningar. Dessa skillnader har rimligen relevans också för vetenskapliga teorier om dem. För övrigt verkar det rimligt att anta att meningsskapandet i alla sammanhang, även i drömmen, har samband med våra erfarenheter och därmed med sakerna. Även s.k. virtuella verkligheter bygger djupast sett på våra erfarenheter från omvärlden.

Tesen om "vardagsverklighetens" grundläggande roll har kritiserats av bl.a. etnometodologer (Mehan & Wood, 1975). De kan peka på att inte minst psykiatrin lärt oss att människor kan leva i *olika* "verkligheter". Som framgår av det föregående, menar jag att en kritik som generaliseras utifrån detta inte träffar rätt.

En del vill dessutom invända att den naiva vardagsförståelsen är otillförlitlig och missvisande. En mer reflekterad förståelse, menar man, visar ofta att "verkligheten" är annorlunda beskaffad än vad vi tror. Omvärldsuppfattningarna skulle därför kunna kritiserars, dekonstrueras och befinnas bestå av "bara" sociala konstruktioner (jfr avsnitt 13). Till detta vill man genmäla att det allmänt sett är en uppgift för just vetenskapen att systematiskt och disciplinerat undersöka vilka omvärldsföreställningar som är hållbara. Men som vi strax ska se, litar den radikale konstruktivisterna inte särskilt mycket på vetenskapen heller.

(11) Vetenskapen och empirin

Vetenskap och teknik strävar efter att utveckla en konsekvent terminologi och begreppsapparat på olika områden, antingen det gäller strandväxter eller fogsvansar (jfr ovan) eller mer svåråtkomliga saker som mitokondrier eller språkliga uttrycks meningspotentialer. Det finns ett varierande mått av kulturell konstruktion både i observationer och i

teoretiska tolkningar. Men vetenskapliga verksamheter skiljer sig från andra i vardagsvärlden, bl.a. just genom denna strävan efter att systematiskt och, i slutänden, uttömmande och motsägelsefritt redogöra för världens uppbyggnad och sakernas funktioner. Detta betyder förstås inte att vetenskaparnas praktiker alltid uppfyller så högt ställda krav. Terminologier och begreppsapparater används ofta delvis inkonsekvent, och semantiska glidningar är vanliga. Sådant är viktigt att studera, och görs på olika sätt i vetenskapsstudier.

Som jag påpekat flera gånger, bl.a. i avsnitt 6, borde påståenden om social konstruktion vara empiriskt prövbara. Socialkonstruktionisten bör kunna åtminstone delvis belägga hur, var och varför begreppen har konstruerats, eller fortlöpande konstrueras. I detta perspektiv blir det viktigt med empiriska analyser av samtal och textanvändning, med känsla för deras historiska, organisatoriska och interaktionella kontexter. Låt mig ge bara några enstaka exempel på den omfattande empiriska forskning på socialkonstruktionisk grund som bedrivits.¹⁸

Mediedebatter om t.ex. politiska frågor och s.k. affärer har naturligtvis oftast (får vi hoppas) någon verklighetsbakgrund, men de får ofta sin karaktär genom att journalister och debattörer väljer vissa språkliga uttryck, metaforer och exempel som bärande, och dessa ord kommer delvis att bestämma vad som kan sägas senare i debatten. Åsa Kroon (2001) analyserade bl.a. Göran Perssons Sydafrika-resa år 1999 utifrån detta perspektiv och visade hur vissa centrala språkliga inslag introducerades (med referens till inträffade händelser) och sedan levde vidare och präglade debatten enligt ett slags debattens dynamik och mediernas logik. Till dessa inslag hörde idéer om "fiasko", "cirkus", "jippo" och "skandal", ursprungligen inspirerade av bl.a. en "fiasko"-artad popkoncert (enligt uppgift praktiskt taget utan publik), som därefter kom att fungera som en slags metonym för *hela* resan. Sådana metaforer och metonymer är inte bara ord och retorik ("prat"), utan kan ha djupgående följder för hur vi omfattar omvärlden. Kroons analys utgick från och koncentrerade sig på den faktiska diskursen och vilka uppfattningar den genererade, utan att någonsin anta att den skulle vara frikopplad från "sakerna" i omvärlden.¹⁹ Omvärlden måste kartläggas med olika metoder (som inte baseras på diskursanalys). Men det är också intressant och viktigt att som Kroon beskriva hur just de språkliga prak-

tikerna fungerar, såväl i situationer där de har en saklig grund som i situationer där underlaget är svagt.

Begreppet "risk" innefattar betydande inslag av språklig konstruktion. Det är ett fenomen som är starkt teori- och diskursberoende; det modernas risker, i motsats till många faror i naturen, kan man inte se eller lukta sig till. I vårt s.k. risksamhälle (Beck, 1992) *pratar* man dessutom ständigt om olika "risker". I många situationer diskuterar man sig fram till vilka risker som finns och pratar fram beslut om vilka risker man vågar ta. Detta område behöver således också språk- och kommunikationsstudier. Ett exempel är riskerna med att förskriva hormontillägg till kvinnor i övergångsåldern. Hoffmann m.fl. (2003) analyserade hur experter och kvinnor diskuterar detta i läkarsamtal, och hur dessa samtal navigerar mellan tal om risker med att ta östrogen och att *inte* göra det. Den specifika diskussionen i det undersökta materialet beror av mötenas specifika förutsättningar och hur man tolkar klinisk och medicinsk kunskap i rådgivningssituationer.

"Normalitet" är ett annat begreppscomplex som är mycket teori- och diskursberoende. Naturligtvis gestaltas det normala på mycket olika sätt i olika mänskliga möten. I sina studier av mödrahälsovårdens möten mellan barnmorskor och gravida kvinnor visar Margareta Bredmar (1999) hur man i olika specifika lägen "pratar sig fram" till vad som ska betraktas som normalt. Hon visar också på vilka funktioner de olika formerna av normalisering har för just dessa kontrahenter.

Uppfattningar om "risker" och "normalitet" varierar mycket över gränserna för olika verksamheter, professioner och samhällssektorer. Men nästan alltid är de sociala konstruktioner med ett starkt teoriberoende. Båda de nämnda studierna handlar om samspelet mellan meningskapandet i situationen (som representerar etablerade praktiker) och de olika hälsovårdsinriktade åtgärderna. Pratet sker i en materiell och social omvärld, vars egenskaper inte kan göras irrelevanta. Annat än möjligen av radikala konstruktivisterna som tappat känslan för de berörda människorna.

Som jag flera gånger anspelar på i denna text, är det ofta vetenskapliga teorier och praktiker som sådana som blir föremål för socialkonstruktionistiska studier. För den kontextuella teorin blir det då viktigt att skilja på de olika skeden och sammanhang där teorier, diagnos-

system etc. utvecklas och användes. Teorierna rekontextualiseras när de byter omgivning, och får därmed ofta en annan mening än i de ursprungliga kontexterna.²⁰ Svensk vetenskaplig debatt har de senaste åren bl.a. innehållit en förbittrad strid kring hur de s.k. bokstavsbarne ska förstås och hanteras (mer därom nedan i avsnitt 14). Även här är det viktigt att skilja på olika kontexter. Om vi gör tankeexperimentet att diagnoserna är rimliga på sina egna premisser (neuropsykologisk beteendeforskning), så kanske de ändå används på ett okunnigt och ovarsamt sätt i andra situationer, t.ex. bland lekmän i skolans värld (Hjörne, 2004).

(12) Relativismen

Kulturvetenskapen handlar i stor utsträckning om mening och meningskapande, inte direkt om den materiella världen. Men meningskapandet sker som sagt inte i ett tomt rum. Det är ofta materiella och socioekonomiska förhållanden som man försöker förstå och ge mening åt i kommunikationen.

Detta till trots är sakerna i omvärlden egentligen irrelevanta för den radikale konstruktivisten; man tilldelar sig själv ett slags *carte blanche* att ignorera sakorienteringen i de flesta empiriska vetenskaper. Detta leder i sin tur till en radikal relativism. Om således historien handlar om vilken mening man tillskriver den, så skulle olika versioner kunna hanteras som likvärdiga berättelser. I så fall skulle man exempelvis kunna tillåta att Förintelsen förnekas, eller påstå att Gulfkriget aldrig ägde rum (Baudrillard, 1996). Mot detta måste vi naturligtvis invända att historievetenskapen handlar om vad som faktiskt har hänt. Å andra sidan hör de kommunikativa verksamheter där man tolkat och tolkar andra (icke-diskursiva) händelser, till det som hänt och händer. Historien handlar därför också om hur olika människor tolkat historien. Men det senare innebär ju inte att man avstår från att kritiskt värdera olika versioner.

De flesta konstruktivister torde trots allt anta existensen av materiella objekt och processer som stenar, träd, möbler och död(en). Däremot vill man ofta se exempelvis sociala villkor och "sociala problem" som

sociala konstruktioner. I så fall finns här en tendens till en kartesiansk uppdelning mellan mening och materia, mellan socialt konstruerade fenomen och fysiskt eller biologiskt determinerade och förklaringsbara fenomen, mellan konstruktion och essens. Som Edwards m.fl. (1995) – en grupp relativistiska diskursforskare – framhåller, så finns det begreppsliga komponenter i förståelsen av både, å ena sidan, exempelvis stenar, träd, möbler och döden (deras exempel) och, å andra sidan, exempelvis pedofili, hustrumisshandel och arbetslöshet. I sitt försvar av relativismen argumenterar de därför för att ingen av de två kategorier som (enligt dem) "realister" brukar anföra för att visa på relativismens absurditet – sådant som man inte kan förneka, t.ex. möbler och stenar, och sådant som man inte bör förneka, t.ex. döden, fattigdom, pedofili, Förintelsen – utgör några slutliga argument för realismen. Jag menar i stället att dessa exemplifierade företeelser faktiskt "finns"; de kan inte "pratas bort". Samtidigt innehåller de associerade begreppen naturligtvis dimensioner av kulturell konstruktion. En kontextuell konstruktivism kan således förenas med (vissa former av) (ontologisk) realism.

Diskursteoretikern Mats Börjesson hävdar att relativismen inte är något problem för hans teori (d.v.s. den radikala konstruktivismen); relativismen är, enligt honom, i stället ett problem för "realisten" (2003:187). Just så, eftersom diskursteorin inte har några ambitioner att förstå omvärlden som diskurserna handlar om!

När radikala konstruktivister rekommenderar att vi sätter parentes om sanningskravet i forskningen är det retoriska upplägget oftast något i stil med följande. Man postulerar eller implicerar först ett naivt, "positivistiskt" sanningsbegrepp, och förtiger då gärna vetenskapen om att knappast någon teoretiskt och metodiskt medveten forskare omfattar detta. I stället låtsas man att det är logiskt att avvisa varje ambition att söka "sanningen" rakt av. Men vetenskapare arbetar, eller bör arbeta, med mer sofistikerade sanningsbegrepp än de mest naiva, när man vill komma fram till sannolika hypoteser och sanningsenliga påståenden om hur världen är beskaffad och faktiskt förstås av människor.

Arne Jarrick (1997: 253) pekar i sin diskussion av konstruktivismen inom genusforskningen på en inkonsekvens i dess antiessentialism: de "kulturella begreppen om det biologiska" tillskrivs en realitet, och dessutom kan man inte undgå att tala om det biologiska (som vore det

essentiellt). Mer allmänt kan man påpeka att (social)konstruktivismen enligt den egna teorin själv borde vara en social konstruktion (Linell, 1996).²¹ Den skulle då kanske inte heller kunna ha några sanningsanspråk. Är detta ett förödande argument mot teorin? Kanske inte; man skulle kunna hävda att den (kontextuella) socialkonstruktionismen visserligen är kulturellt konstruerad, men det är ändå en *bra* och robust teori (bättre än andra alternativ vi kan tänka oss). Däremot blir argumentet, såvitt jag förstår, mycket generande för den som i konstruktivismen inkluderar en långtgående relativism.

En dialogisk världsbild måste förvisso bygga på relationella förhållanden. Vi skapar förståelse genom att vi interagerar med vår sociala och fysiska omvärld. Vår förståelse är inte bara beroende av omvärlden utan också våra egna perspektiv på omvärlden och våra (kognitiva, motivationella etc.) förutsättningar att förstå. Omvärldsuppfattningar byggs i samspel med andra människor, och i interaktion med vad omvärlden erbjuder våra sinnen, vårt förnuft och vårt engagemang. Men denna *relationism* är inte detsamma som relativism; den hävdar inte att "allt är lika sant eller falskt, bra eller dåligt", eller att det saknas metoder att göra en gradering. En kontextuell ("dialogisk", avsnitt 4) konstruktionism kan ges en solid vetenskaplighet.

(13) Dekonstruktionen

Det dekonstruktionistiska inslaget i den radikala konstruktivismen sammanhänger med att man vill påvisa hur teorier och verklighetsuppfattningar beror av social konstruktion som skett i interaktion mellan människor. Sådan interaktion har därför enligt ett möjligt resonemang en bräcklig natur; det är ju trots allt bara interaktioner. Kanske skulle man kunna föra tillbaka en del av "det sociala" på något mera "hårda" realiteter, såsom makt och maktutövning, t.ex. möjlighet till fysiska bestraffningar, materiella belöningar eller andra ekonomiska sanktioner. Men Bruno Latour (2003) har hävdad att "konstruktivisterna" dekonstruktion syftar till att försöka riva ner alla anspråk, från olika vetenskapare, att ha etablerat robusta teorier och fakta. Dessa teorier är ju "bara" "socialt konstruerade", byggda av efemärt material, prat, luft-

slott. (Här finns risken för en betydelseutveckling hos termen "social konstruktion" som kan komma att betyda nästan detsamma som "myt". Men ingen är berjänt av en sådan termförflackning.)

Latour skulle därför vilja koppla loss "konstruktivism"-begreppet från både dekonstruktionen och "det sociala". Mot hans sistnämnda punkt måste då emellertid sägas att språk, tänkande och kommunikation är så starkt förknippade med sociala gemenskaper, social interaktion och delvis delad förståelse, att man behöver epitetet "social". Detta gäller i synnerhet som många psykologiska (t.ex. behavioristiska eller kognitivistiska) teorier, i motsats till detta, ensidigt betonat *individens* beroende resp. konstruktion av omvärlden. Ännu viktigare: att konstruktionerna är "sociala" – och inte blott individers hugskott – innebär att de i den sociala kommunikationen genom rationella argument kan prövas och därigenom uppnå en intersubjektiv hållbarhet.

Dekonstruktion av begreppsapparater och teoribyggen kan förvisso vara nyttig. Dekonstruktionen hjälper till att ge plats åt alternativa förklaringar, och en sådan vetenskapskritik kan vara motiverad även om kritikern tills vidare inte kan visa på något hållbart alternativ. Men härav följer ju ingalunda att alla alternativ skulle vara lika bra (jfr ovan avsnitt 12). Det blir vidare ett problem att en fundamentalistisk konstruktivism principiellt skulle kunna tänkas hävda att det *inte kan* finnas *någon* robust teori. Dekonstruktionen skulle i så fall bli det enda och övergripande paradigmet i forskningen.

Dekonstruktionen medför att dess anhängare egentligen inte har något att säga själv. Man skjuter hela tiden upp det moment då man skulle våga påstå något om omvärlden. Man dekonstruerar exempelvis andra(s) teorier om s.k. bokstavsbar (t.ex. barn som anses vara hyperaktiva eller ha koncentrationsproblem: DAMP, ADHD²² etc.), utan att själv erbjuda något egentligt alternativ vid sidan om rätt diffusa hänvisningar till den sociala miljön. Den förment vetenskapliga debatten som konstruktivisterna initierat handlar här om teorierna som sådana, inte om omvärlden själv. De perspektiv som "verklighetens" barn och deras anhängare har är i stora stycken frånvarande i dekonstruktionen.²³ En (möjligen ytlig men mer radikal) läsning innebär att problemen egentligen inte är några problem, eftersom de är formulerade av forskarna. Att forskarna bidrar till tolkningen är emellertid inget skäl att

dra slutsatsen att fenomenen inte existerar. Mera om cynismen i detta i avsnitt 14.

Det riskerar alltså att bli något av ett signum för många konstruktivister att man i princip inte kan ta ställning för någon teori. Eller också har man ett begränsat anspråk. Så har exempelvis många diskursforskare, inklusive vissa samtalsforskare av CA (Conversation Analysis)-snitt, förvisso ackumulerat mycket viktig kunskap om den situerade interaktionen i samtal (det som Goffman kallar "interaktionsordningen"), men man har abdikerat från anspråken att säga något om mer globala eller mer indirekt involverade realiteter; eftersom språket, det mentala ("the mind") eller samhället inte direkt kan analyseras fram enbart från begränsade interaktioner, vågar man inte påstå något om dessa traditionellt centrala intresseområden inom språkvetenskapen, psykologin resp. sociologin. (Naturligtvis kan vi i enskilda studier vilja studera just interaktionen. Det är när konstruktivisterna vill upphöja sina begränsningar till något allmängiltigt för humanvetenskaperna som det blir oacceptabelt.)

Ännu mer bisarrt blir det när somliga diskursteoretiker hävdar att vetenskapliga teorier enbart kan värderas utifrån krav på inre koherens och konsistens (avsnitt 6), d.v.s. att olika teories förmåga att korrespondera med/mot och förklara omvärlden inte skulle utgöra något kriterium på deras giltighet. Om detta resonemang ska gälla och om man i samhället i stort skulle dela en sådan syn på högre utbildning och forskning, då måste man fråga sig varför man skulle fortsätta satsa resurser på universiteten.

Lyckligtvis är det mest de radikala konstruktivisterna som torgför en ogenomtänkt tes, när de vanställer vetenskapandet. Meningsskapande och konstruktion sker i den materiella (och sociala) omvärlden, och handlar om denna. Latour (2003) menar att vad gäller vetenskap och teknologi, så beskriver en rimlig konstruktionism hur vetenskapare mödosamt arbetar – med stöd av sina instrument och sin disciplinerade observation, sitt systematiska teoribyggande och sitt engagemang – med att konstruera fakta och teorier utifrån de begränsningar och möjligheter som "verkligheten" erbjuder för tolkningen.²⁴ Detta ger oss inte någon i evighet giltig kunskap, men i många fall en rimligt säkerställd kunskap, användbar tills någon visar på dess eventuella brister.

Som Latour framhåller, saken gäller således inte verklighet *eller* konstruktion, ett absurt val, utan skillnader mellan god och dålig vetenskap, mellan välgjorda och dåligt fabricerade fakta.

(14) Cynismen

Etnometodologer och konstruktivister har beskyllts för likgiltighet inför det som de sociala konstruktionerna kan tänkas vara konstruktioner av. Sociologen Margareta Bertilsson (1988: 110) väljer att tala om "likgiltighet inför det sociala livets substantiella villkor, fattigdom och kriminalitet, klass, status och makt." Som ett exempel kan vi anföra antropologen Don Kulicks (1998) bok om brasilianska transvestiter, en bok som huvudsakligen har en socialkonstruktivistisk ansats. Kulick återger flera homosexuella transvestiters upplevda verklighet såsom de berättat den för honom. Exempelvis får vi ta del av hur en av dem, Keila, beskriver ("konstruerar") sig själv som en frivillig agent, både vid debuten som homosexuell partner vid 11 års ålder och sedan i den fortsatta karriären som prostituerad. Kulick väljer att också själv beskriva transvestiterna, somliga av dem tonåringar, som frivilliga agenter som åtminstone delvis njuter av livet som prostituerade.²⁵ Men Kulick är trots allt kluven; han beskriver utförligt de prostituerade transvestiternas sociala verklighet som präglad av fattigdom, våld, droger och hiv/aids.²⁶ Givet utgångspunkten kunde man kanske här ha väntat sig att den sociala verkligheten skulle beskrivas inte i termer av hur den "är" (ett essentialistiskt uttryckssätt) utan hur den "kan konstrueras som präglad av fattigdom, våld etc."

Pedagogen Ulrika Haake (2004) har i en radikalkonstruktivistisk avhandling i pedagogik undersökt akademiska ledares syn på ledarskap (eller i hennes terminologi: "ledarskapande"). Hon förnekar med enfaset att kategorin kön är något annat än en ren "social och kulturell konstruktion" (s. 86); kategorier som "man" och "kvinna" skulle således konstitueras helt och hållet "diskursivt" genom att människor uppvisar olika beteenden och omtalar varandra (och sig själva) på specifika sätt. Men när hon kommer till den empiriska delen, organiserar hon ändå materialet efter den biologiskt givna indelningen i män och kvinnor.

Sådana exempel som Kulicks och Haakes visar att den faktiska materiella eller fysiska omvärlden tränger sig på till sist. Historikern Arne Jarrick (1997; jfr även 2003) påpekar som nämnts, i sin analys av några tongivande "konstruktivistiska" genusforskare (1997: 258 ff), att även de gör antaganden om hur det "egentligen" förhåller sig; det är omöjligt att inta en "konsekvent antiessentialistisk hållning" (a.a.: 263).

Kommunikationshandikapp är ofta mångtydiga. Ändå är det uppenbart att det finns fysiologiska skador bakom exempelvis Alzheimers demens, afasi och cerebral pares. Även barns uppmärksamhetsproblem, språkstörningar eller dyslexi kan tänkas ha åtminstone delvis och indirekt biologiskt baserade förklaringar. Individens biologiskt grundade sårbarhet interagerar med samhälleliga omständigheter (Nettelbladt, ms.). Problemen finns där (åtminstone delvis) oberoende av hur man pratar om dem, och kan på sikt få allvarliga sociala konsekvenser för individen, om de inte uppmärksammas som realiteter. Men många konstruktivister sätter parentes om detta, och koncentrerar sig på de konstruktivistiska inslagen i teorier och diagnoser. "Vad dyslexi [eller Aspergers syndrom, s. 173], 'egentligen är', det är inte en forskningsbar fråga i ett konstruktionistiskt paradigm" (Börjesson, 2003: 121). Funktionsstörningar, sjukdomar och sociala problem hanteras av radikala konstruktivister som om de *bara* var perspektiverade och intressestyrda tolkningar. Jag vill inte gå så långt som att säga att de enskilda forskarna avser att vara likgiltiga för barnen, men den sammanlagda effekten av radikalkonstruktivistiska ståndpunkter riskerar att leda till cynism.

Cynismen, den hjärtlösa intellektualiteten, blir emellertid tydlig, om man talar om olika berättelser om HIV-epidemin, incestoffer, etnisk rensning och Förintelsen som *bara* olika versioner och sätt att tänka.

Konstruktivisten frågar ibland hänfullt den som – med exempelvis medicinska, psykologiska eller samtalsanalytiska metoder – undersöker fibromyalgi, dyslexi, barns uppmärksamhetsproblem eller språkstörningar: "Men hallå där, fattar du inte att allt det där är sociala konstruktioner?". Svaret på den sortens tal måste vara: "Jovisst, det är ju därför vi vill veta mer om *vad det är för sorts* sociala konstruktioner. Har de någon saklig grund, eller behöver vi bättre teorier?"²⁷

Man kan säga att radikala konstruktivister riskerar att hamna i den vanliga fällan att man gör sin metodologi till en ontologi. Med enbart

diskursanalytiska (eller samtalsanalytiska) metoder i snäv bemärkelse kan man inte uttala sig om det diskurserna handlar om. Då deklarerar man att omvärlden inte är åtkomlig för forskning, eller att den kanske inte ens finns på det sätt vi tror. Den kontextuella konstruktionismen insisterar likaledes på att människors diskursiva praktiker måste problematiseras och utforskas. Men diskurser och samtal är enligt detta synsätt inte hela världen, och metodernas begränsningar innebär i stället att vi behöver en metodisk pluralism i en tvärvetenskaplig forskning.

När det gäller förståelsen av människor, är grälet mellan naturvetare – av motståndarna ofta kallade biologister – och konstruktivisterna egentligen en vetenskaplig tragedi. Det ligger något oeristiskt i att göra människan endimensionell, att betrakta henne som helt biologiskt determinerad eller bara som sociokulturellt interdependent. Vad gäller exempelvis barns språkliga, kognitiva och kommunikativa förmågor och färdigheter måste forskningen beakta samspelet mellan en mognanderelaterad utveckling och den sociala miljöns erbjudande av tillfällen för barnen att bli bekanta med olika verksamheter. Även om man vill erkänna den sociala miljöns stora betydelse för exempelvis barns beteendestörningar, måste man räkna med att olika individer uppvisar olika grader av sårbarhet. Vissa kulturdebattörer (och politikerna, inklusive skolpolitikerna) urskillningslösa diskriminering av naturvetenskapliga inslag i förklaringen av människor och deras förhållanden, deras avfärdande av detta helt enkelt som "biologism", är därför intellektuellt ohederligt och etiskt tvivelaktigt.

Det går att förena natur och kultur, eller biologi och miljö, i en övergripande teori. Valet står inte mellan realism och konstruktivism. Tvärtom är omvärlden och begreppsvärlden ömsesidigt beroende. De står i dialog med varandra. Det är något som den norske dialogteoretikern och socialpsykologen Ragnar Rommetveit (t.ex. 1992) framhållit i sitt omfattande författarskap (jfr diskussionen i Hagtvet & Wold, 2003). En kontextuell socialkonstruktionism kan undvika cynismen (Best, 1993).

(15) Kulturvetenskap och naturvetenskap

Det är viktigt att inse att den epistemologiska och ontologiska skiljelinjen mellan konstruktivism och realism skär tvärs över många vetenskaper, även om skillnaden tar sig olika uttryck på de skilda vetenskapsområdena. Men konstruktivismen tycks på senare decennier kommit att uppfattas som kulturvetenskapens kunskapssteoretiska särmerke, något som distanserar den från naturvetenskap och medicin. Detta innebär i så fall en betydande rekontextualisering, ett utbyte av sammanhang och innebörder, varigenom den kulturella konstruktionen associeras med en lång vetenskapshistorisk tradition av metoddebatt kring bl.a. skillnaden mellan förståelse och förklaring.

En besläktad rekontextualisering impliceras när exempelvis Latour (1999) och Cussat (2003) talar om vetenskaparnas krig ("science war") med syftning framför allt på kontroverserna mellan naturvetare och kulturvetare (jfr den ovannämnda Sokal-effekten).²⁸ Konstruktivismen har ibland kommit att uppfattas som kulturvetarnas försök till vederläggning mot naturvetarna; som om blott de förra förstod vad forskning i allmänhet går ut på. I detta sammanhang kan man också komma att tänka på C. P. Snows tal om de två kulturerna (jämför Eldelin, 2006). Men i den mån det ligger något i detta, måste man nog säga att det nu rör sig om ett betydligt allvarligare gräl än på Snows tid, om man nu inte rentav vill tala om "krig".

(16) Språket igen

Om man omfattar teorin att språket medverkar till våra sociala konstruktioner och våra verklighetsuppfattningar, måste man då omfatta en radikal konstruktivism ("allt är diskurs")? Svaret är, som jag velat underbygga här, ett enfatiskt nej. Och vi hittar knappast några radikala konstruktivister bland språkvetenskapligt kompetenta forskare. En språkvetare kan för det första knappast omfatta teorin att språket bara existerar som en "ren konstruktion". Språkandet i tal och samtal är något högst påtagligt, förkroppsligat och invävt i konkreta verksamheter av olika slag.

De flesta språkvetares teorier går ut på att språket används i den faktiska sociala världen. Med hjälp av språkliga resurser anspelar vi på omvärlden i vår kognition och kommunikation. Språkliga utsagor har referens. Texten eller diskursen innesluter inte meningen i sig själv. Språkandet innehåller inte heller sina innebörder; snarare brukar vi språket till att antyda, peka på, var någonstans i omvärlden, i situationerna och i kunskapsfönderna hos människor, som vi ska söka efter mening och hänsyftningar. Detta är ju egentligen självklarheter, men det tycks ändå ha blivit nödvändigt att påpeka dem.

Å andra sidan finns det naturligtvis inslag i vanligt folks såväl som språkvetares föreställningar om språk som har mer av social konstruktion, utan någon riktigt solid empirisk grund, över sig. Dit hör exempelvis idén om det enstaka språket, såsom nationalspråket svenska, som ett enda enhetligt system. Det är i hög grad en administrativ och pedagogisk konstruktion, nära förknippad med skriftspråkskulturens krav. Skriften snarare än det språkligt sett mera primära samtalet (pratet) ger sitt stöd åt ett sådant språkbegrepp (Linell, 2005a).

Språk, begreppsliggöranden och omvärld påverkar varandra ömsesidigt. Språkliga beskrivningar och teorier måste värderas (också) i termer av hur de korresponderar och konfronteras med omvärlden, inte bara i termer av inre koherens och konsistens. När radikala konstruktivister gör motstånd mot "korrespondesteorier" för språk och sanning, konstruerar man dessa teorier som enkla etikett-teorier. Sådana språk-teorier är numera i huvudsak uttrangerade ur lingvistikens (se avsnitt 3).

Vissa diskursteoretiker beskriver språket som godtyckligt. Man brukar då hänvisa till Saussures ofta citerade tes om det språkliga tecknets godtycklighet. Men denna tes gäller bara en begränsad aspekt hos språk, nämligen förbindelsen mellan fonologisk form och semantiskt innehåll hos det enskilda lexemet på abstrakt nivå (ljud- eller bokstavsföljden hos exempelvis ordet *häst* har inget samband med hur hästar ser ut eller beter sig). Språkanvändningen i stort är däremot långt ifrån godtycklig; det situerade valet av språkliga och andra tecken i kommunikationen är motiverat både i relation till den omtalade omvärlden och den kommunikativa verksamhetens syfte.

Ändå tycks konstruktivistiska skribenter ensidigt utgå från en konventionell lingvistisk uppfattning av olika språk som mycket abstrakta

system, som svenskan eller japanskan tagna som övergripande (national)språk. Som diskursforskare borde man utgå också från olika "sociala språk" (Wertsch, 1991), sådana som används i olika ämnesdomäner, verksamhetstyper och samhällssektorer. På denna nivå syns språkens motiverade struktur tydligare.

Ett kulturberoende inslag i naturliga språk gäller hur de olika språken kategoriserar inom olika semantiska fält. Semantiska och andra språkliga kategorier är inte universella och bygger inte på existensen av entydiga och inneboende egenskaper i omvärlden. Detta är vad som brukar kallas teorin om språklig relativitet (eller Sapir/Whorf-hypotesen). Men även om vi således måste avvisa en reservationslös universalism och essentialism inom språklig semantik, så kan vi ändå inte förneka, i varje fall inte a priori (som fundamentalistiska konstruktivister ibland gör), att det finns universella *tendenser* i mänsklig perception och kognition. Olika språk indelar visserligen omvärlden, exempelvis växter och djur och andra naturfenomen, på olika sätt, men indelningarna är ändå mycket sällan helt orelaterade till vad omvärlden "erbjuder" oss via våra sinnen. Kognitiva strukturer bakom olika semantiska system *liknar* varandra på många punkter (t.ex. Croft & Cruse, 2004). De sammanhänger och korresponderar med vad omvärlden erbjuder som material för perception och kognition. För att sammanfatta: olika naturliga språk är inte rakt av arbiträra, och nästan inga språkvetare omfattar en verkligt radikal tolkning av den språkliga "relativitetsteorin", d.v.s. att den enskilda kulturella gemenskapen skulle vara fullständigt fången i sitt språk.

Vidare innebär naturligtvis en socialkonstruktionistisk och dialogisk teori om språkliga praktiker något radikalt annorlunda än en traditionell språkteori. Språk handlar inte främst om representationer av verkligheten. Språkandet och pratet framstår snarare som dels aktiva handlingar och samhandlingar, som fungerar som invävda i sociala verksamheter och individuella aktiviteter, och dels som förkroppsligade och besjälade beteenden som sker i samspel med andra aspekter av perceptions-, kognitions- och interaktionsprocesser. Språkandet är handlingar och händelser, som bidrar till meningsskapandet i och om världen, och språket tillhör de gestaltande resurser som då används.

Den radikala konstruktivismens delvis ideologiska teser om språk och referens, sanning och mening, vetenskap och kunskap är baserade

på såväl okunnighet som intellektuell lättja. Okunnigheten gäller exempelvis olika språks variationer och regelbundenheter, och lättjan manifesteras i oförmågan att tänka på mer än en sak i taget. Av en forskare med kritisk distans och överblick måste man förvänta sig en ambition att i slutänden ta hänsyn till både natur och kultur, både omvärld och kulturell konstruktion, både korrespondens och koherens hos teorier, både abstrakta och "sociala" språk, och både semantiska system, referens och kommunikativa funktioner hos språk. Radikalkonstruktivistiska fundamentallister vet helt enkelt för lite om kommunikationen, tänkandet, språket och språkandet ("pratet").

(17) "Bara konstruktion?"

Vilka är det som hävdar att våra världsbilder "bara är sociala konstruktioner"? Jag vill hävda att det framför allt är ett relativt fåtal radikala diskursteoretiker. Det kanske också bör erkännas att sådana stolligheter någon gång också kan slinka ur mer måttfulla konstruktionister, särskilt när de yttrar sig muntligen. Men därutöver är det mitt intryck – baserat på erfarenhet – att det ofta är *motståndarna* till konstruktivismen som lägger till ordet *bara* i det exemplifierade citatet. Vi bör erinra oss hur lätt det är att smyga in detta lilla ord. Om någon säger om vissa fenomen X (t.ex. sexuella övergrepp, medicinska diagnoser, påståenden i politiska debatter) att de "är sociala konstruktioner", kan man mena att de (eller deras beskrivning) innehåller ett större eller mindre mått av social konstruktion. Detta är i så fall ändå förenligt med antagandet att det finns en betydelsefull referens till en utomspråklig verklighet. Men uttrycket "X är en social konstruktion" kan – särskilt i debattens hetta – med en nästan omärklig omformulering lätt förvandlas till "X är bara en social konstruktion". Ursprunget till dessa vulgärvarianter kan delvis stå att finna i kritikernas omformuleringar och rekontextualiseringar (förflyttningar till andra sammanhang där innebörderna blir annorlunda), snarare än i de egentliga källorna (Cusset, 2003). Därför kan man ibland tala om falska tillvitelser från belackarnas sida.

Uttryckssättet "X är en social konstruktion" är lömskt på ett annat sätt också. Om utsagan ska ha något informativt innehåll, förutsätter

den nämligen att påståendet skulle kunna förnekas: "X är inte social konstruktion". Uppdelningen av världen i sådant som är sociala konstruktioner och sådant som inte är det blir emellertid lätt vilseledande. Snarare är det ju så att alla begreppsliggjorda fenomen innehåller en dimension av kommunikativ konstruktion. Det viktiga är i stället att urskilja olika arter, grader och innebörder av konstruktion. Även franska revolutionen (som ju bevisligen inträffat) eller till och med den oåterkalleliga, påtagliga döden är ju begreppsligt förenade med föreställningar och associationer som är kulturellt förankrade.

Men åter till ordet *bara*. Det kan ju betyda "enbart, uteslutande", en innebörd som, enligt vad vi just konstaterat, blir orimlig i detta sammanhang när vi försöker utreda vari den kommunikativa konstruktionen består. Vidare kan *bara* i detta sammanhang kanske också anspela på något slags social mekanism, en automatik som skulle kunna vara oberoende av människors medvetna handlingar och moraliska val. En besläktad betydelsenysans hos *bara* är att det reducerar huvudordets innebörd till något obetydligt, något som egentligen inte är värt att bry sig om. Som jag påpekat ovan, med hänvisning till bl.a. Bruno Latour, är detta också en anspelning som konstruktivismens kritiker exploaterar. I deras insinuationer samverkar detta då med en betydelsenysans hos verbet *konstruera* och dess avledning *konstruktion*, nämligen "fabricera" eller "göra något falskt eller onaturligt"; det som är *konstruerat* är med detta språkbruk något som saknar verklighetsbakgrund. Även detta är något som inte stämmer med en rimlig kontextuell konstruktionism. Här avser *konstruera* snarare en betydelse som ligger nära "gestalta, forma eller artikulera". Våra världsbilder är alltid medierade genom språk och begrepp. De är inte bara språkligt utformade utan också begreppsligt bestämda genom människors förståelseprocesser. Och återigen: även om arten och graden av konstruktion varierar, sker konstruktionen i omvärlden, och avser denna.

Den här essän vill vara en plädering mot fundamentalismen, bland såväl konstruktivister som positivisterna. Det måste – som jag upprepade gånger påpekat – vara möjligt att tänka på mer än en sak i taget, exempelvis både på medvetandets gestaltningar och på omvärlden, både på teoriers inre koherens och på deras förmåga att korrespondera med det de ska förklara, både på natur och på kultur. Och i själva verket torde

det vara svårt att hitta konstruktivister som helt och hållet förnekar "verkligheten", och nästan alla naturvetare och tekniker torde erkänna att deras modeller innehåller konstruktivistiska element. Men trots detta framställer parterna i dagens debatt varandras åsikter som extrema och enkelspåriga; debatten har det vanliga grälets drag av extrema karaktäristiker (bruk av bestämningar som "bara, alltid, aldrig"). Konstruktivistiska ideologer hävdar att "realister" har en naiv kognitions- och språk teori som går ut på att omvärldens struktur finns fix och färdig "där ute i verkligheten" och bara behöver upptäckas och sedan beskrivas noggrant så att beskrivningen adekvat avspeglar verkligheten. Motståndarna kan å sin sida göra gällande att konstruktivister betraktar det mesta som "bara sociala konstruktioner". I en sådan förgrovd debatt vanställer man orden. Vanställandet uppkommer ofta genom de tillspetsade omformuleringar som görs när en teori sätts in ("rekontextualiseras") i ett nytt – ofta journalistiskt eller populärvetenskapligt – sammanhang; forskares uppfattningar framställs som endimensionella, och omformuleringarna kan sedan nyttjas för polemiska ändamål.²⁹

Prat är inte "bara prat"; det är inte bara artikulerade ljud, utan innehåll, relevans och praktiska konsekvenser. Vår språkanvändning handlar om och griper in i omvärlden. Människor kan inte överleva, om de inte gestaltar – "socialt konstruerar" – den "verkliga" omvärlden i sitt tänkande och sin kommunikation. Prat om sociala konstruktioner är inte heller nödvändigtvis bara struntprat. Det finns en rimlig och vetenskapligt försvarbar konstruktionism som avsvurit sig eller aldrig omfattat relativismen.

Noter

¹ Det har skrivits och sagts mängder om konstruktivism och realism, i vetenskapliga texter och populär debatt. Jag har naturligtvis bara tagit del av en liten bråkdel. Dessutom kan jag i denna korta text enbart gå in på ett litet urval aspekter. Möjligheterna att göra utförliga referenser till litteraturen är också begränsade.

Min utgångspunkt är främst språk- och kommunikationsforskarens, snarare än exempelvis filosofens eller litteraturvetarens. Jag har själv skrivit om socialkonstruktionismen i en tidigare text (Linell, 1996), och satt in den i vidare sammanhang, ett språkvetenskapligt i Linell (2005a) och ett mer allmänt, "dialogiskt" om tänkande och kommunikation, i Linell (2005b).

När jag skrivit denna text, har jag dragit nytta av många synpunkter. Jag vill tacka deltagarna i Martin Kylhammars och Jean-François Battails seminarium "Kommunikation, kunskap, makt". Vidare vill jag särskilt tacka Karin Aronsson, Ann-Carita Evaldsson, Per-Anders Forstorp, Mats Linell, Ulrika Nettelblad och Kerstin Norén för många insiktsfulla påpekanden. Jag har dock valt att inte på alla punkter följa deras goda råd.

² De tre nämnda temana kommer att vara invävd i varandra i min text, men som en liten läsguide kan jag ändå säga att de tre punkterna belyses mest (men inte bara) i vissa avsnitt: den kontextuella socialkonstruktionismen i avsnitten 3, 4, 6, 7, 11, den radikala konstruktionismens positioneringar i avsnitten 5–10, 12–14, och poängen kring det ömsesidiga vanställandet i avsnitten 6, 15, 17.

Vad gäller vanställandet så är jag medveten om att jag inte helt kan undvika att själv förgrova och förenkla,

särskilt inte i en relativt kort text som denna. Min linje kommer emellertid att vara att visa på vilka konsekvenser en fundamentalistiskt hävdad radikal konstruktivism får eller skulle kunna få.

³ En liten indikation: mitt ordbehandlingsprogram markerar med röd understrykning ordet "socialkonstruktionism", men inte "socialkonstruktivism". Det förra finns tydligen inte i konstruktörens vokabulär.

⁴ Med kontextuell ("kontextualistisk" för att uttrycka sig mer pedantiskt) i sammanställningen "kontextuell socialkonstruktionism" menar jag att teorin utgår från att förståelse och begreppsbestämning alltid är beroende av specifika kontexter, inte att teorin bara gäller i vissa sammanhang.

⁵ Jag föredrar i allmänhet att tala om "omvärld" och "omvärldsuppfattningar", snarare än "verklighet(en)". Omvärlden är i princip det som finns "där ute", före och (i viss mån) oberoende av våra observationer och begreppsliggöranden. Omvärlden framträder för oss i olika subjektiva och intersubjektiva ("sociala") omvärldsuppfattningar.

⁶ Kuhn citerad och diskuterad i Phillips (1995: 10).

⁷ Reservationslösa konstruktivistiska hållningar är svåra att belägga hos de mer genomtänkta företrädarna. Men hos eftersägarna kan man hitta stoff som belackarna kan angripa. En sådan text är Mats Börjessons (2003) bok med titeln *Diskurser och konstruktioner*. Det är alltid grannlagt att rycka loss citat, eller sammanfattningar, ur deras fulla sammanhang, men följande axplock från Börjesson får ändå sägas vara typiska och rättvisande för hans radikala kon-

struktivism (hans egen term är "diskursanalys") (jag (PL) har lagt till några kommentarer inom parentes):

"Diskurserna föregår verkligheten, snarare än avspeglar den (sic!)" (s. 32). (PL: De påverkar varandra ömsesidigt.) "Fakta är produkter och inte avspeglingar" (s. 96) (PL: De är också beroende av vad omvärlden erbjuder.) "Hänvisningar till verkligheten [hos t.ex. forskare] är snarast en sorts besvärjelse" (s. 55) (PL: De kan (bör) vara resultatet av disciplinerade försök att skapa hållbara (men "konstruerade") teorier om omvärlden.) "Forskaren studerar i hög utsträckning sin egen förväning, snarare än någon given verklighet" (PL: De flesta forskare studerar omvärlden och människors omvärldsuppfattningar.) Alla materialtyper är likvärda (s. 16, 162) (PL: Material måste alltid kritiskt granskas. Fiktionslitteratur och vetenskapliga omvärldsanalyser tillhör genrer med olika giltighetsanspråk.) Vi måste antingen vara realister eller konstruktivister (och andra antingen-eller resonemang), t.ex. så är "idioti" antingen ett reellt fenomen eller en diagnostisk konstruktion (s. 21). (PL: Varför inte både-och? Man kan förena en (icke-naiv) realism med en kontextuell konstruktionism.)

Det ska inte förnekas att Börjesson (a.a.) nämner en del angelägna forskningsprojekt. Dit hör behovet av kommunikativa analyser av ("fakta-konstruerande") praktiker som intervjuer, opinionsundersökningar, psykologiska testningar och journalskrivande. Men bortsett från detta; förutom att boken är språkligt sett minst sagt ofullgånge, är den tyvärr inte otypisk för hur en radikal diskursteori eller konstruktivism blir när den presenteras i ogenomtänkt form. Framställningen är halvbildad (de många referenserna till diskursteori är inte reflexivt integrerade, och det saknas seriösa referat och diskussioner av annan

forskning), pretentiös (nedlåtande i tonen gentemot annan forskning), ideologisk och demagogisk (vilsleder studenter att tro att den står för ett vetenskapsteoretiskt och metodologiskt hållbart alternativ), opportunistisk (opponerar mot ett vetenskapligt etablissemang på ett sätt som i vissa kretsar blivit mode och vunnit politisk acceptans), ansvarslös (står inte för någon linje i samhälleligt angelägna frågor) och fundamentalistisk (har totalitära anspråk för det egna paradigmet). Förhållningssättet ser ut att vara en projektion på andra forskningsinriktningar av de egna tillkortakommandena.

⁸ Man kan påminna sig att det latinska ordet *factum* har ursprungsbetydelsen "det gjorda". "Fakta" är enligt denna etymologi på någon nivå konstruerade av människor (eller möjligen av Gud?). På den språkliga sidan kan man också notera att man i tysk kunskapsteori ofta använt substantivet *Aufbau* "uppbyggnad". Detta ord ligger närmare "socio-kulturell konstruktion som mänsklig produkt" än engelskans *structure* eller svenskans struktur, som är mycket mer statiska, och *construction* och *konstruktion*, som kan vara mer processinriktade. De senare termerna konnoterar mer av tillfällighet och situationspecificitet än det mer stabila, situationsöverskridande *Aufbau*. Berger & Luckmann (1966) torde ha tillskrivit begreppet 'konstruktion' betydelsenysanser av 'Aufbau' (jfr Schütz, 1932.) Jfr också de språkliga notiserna i not 12 och i avsnitt 17 nedan.

⁹ Jag använder beteckningen diskursteori, snarare än diskursanalys. Det finns en omfattande empirisk diskursanalys, som avstår från Diskursteorins (med stort D!) teoretiska anspråk.

¹⁰ Lunds Botaniska Förening: Medlemsblad, 1995: 2.

¹¹ Jag har lånat detta uttryck från Boel Berner (1996), fast denna hennes bok egentligen handlar om andra ting.

¹² Orden saker och ting syftar alltså inte enbart på konkreta objekt. Det kan också röra sig om människors förhandlingar, göranden och låtanden, alltså mer abstrakta och i grunden delvis kommunikativt konstruerade saker. Liknande semantiska potential har likartade ord i andra språk, t.ex. tyskans *Sache*, latinets *res* eller ryskans *delo*.

¹³ Flera sentida uttolkare (Thibault, 1997) har dock modifierat denna syn på Saussure.

¹⁴ Jag har lånat denna formulering från Per-Anders Forstorp (pers. komm.).

¹⁵ Mehan & Wood bygger här på den brittiske antropologen Evans-Pritchard (1937).

¹⁶ Vi känner detta som det s.k. Thomas-teoremet i samhällsteorin (efter den polsk-amerikanske sociologen W. I. Thomas, 1928).

¹⁷ Sokal & Bricmont: "Impostures intellectuelles" (1997), senare publicerad på engelska med titeln "Fashionable Nonsense".

¹⁸ Jag väljer några exempel från tema Kommunikation i Linköping, men det finns en uppsjö av sådan diskursforskning som undviker den radikala konstruktivismens antaganden.

¹⁹ Kroons (2001) avhandling fick ändå en negativ recension av Rosenberg (2001), som genom att jämföra med Sokals ovannämnda falsifikat demonstrerade en oförmåga att skilja empirisk diskursforskning på socialkonstruktivistisk grund från diskursteoretiska excesser utan empiri. Exemplet är bara ett av många på debattens förgrovnig.

²⁰ Rekontextualiseringsbegreppet är centralt inom kommunikationsteorin.

I korthet innebär det att ord, idéer, utsagor, teorier etc. alltid (mer eller mindre) får sina innebörder förändrade, när de flyttas från ett sammanhang till ett annat. Se Linell (1998a, b).

²¹ Argumentet att relativismen (snarare än konstruktivismen) skulle "upphäva sig själv" har framförts av många. I själva verket argumenterar Sokrates i Platons dialog Teaitetos (Plato, 1997) för ungefär detta (och mot en extrem tolkning av Protagoras sats att "människan är alltings mått"). Frågan är föremål för en filosofisk undersökning i ett pågående svenskt forskningsprojekt (Westerstahl, 2002), som allmänt handlar om relativismens, och konstruktivismens, filosofiska status (ontologi, kunskapsteori, inre konsistens, etc.).

²² Om dessa begrepp och relaterad forskning, se Socialstyrelsen (2002).

²³ Jag syftar här på svenska samhällsvetare som Börjesson & Palmblad (2003) och Kärfve (2000). Man kan säga att Kärfve-sidan i den ännu (2005) pågående kontroversen i grunden hävdar att de medicinska diagnoserna saknar vetenskaplig grund. De är i stället intressstyrda, sociala konstruktioner. Jag tar här inte ställning i frågan om just de angripna forskarna i det specifika fallet, i första hand Gillberg-gruppen i Göteborg, har rätt eller fel. Kontroversen har i sin helhet många bottnar, men den är tveklöst inskriven i det ömsesidiga vanställandets praktik, det som denna uppsats handlar om.

²⁴ Jag anspelar här bl.a. på den konstruktivistiske perceptionspsykologen James Gibsons (1979) begrepp *affordances* ('erbjudanden'). Omvärlden innehåller "erbjudanden" till tolkning, men det krävs mänskliga subjekt för att realisera tolkningarna (Linell, 2005b).

²⁵ Se Kulick (a.a.), fr.a. kap. 4 "The Pleasure of Prostitution". Beträffande

sitt metodologiska credo säger Kulick exempelvis: "[...] I am building on the fundamental ethnomethodological insight that unless we can show how agents invoke and orient towards a co-constructed reality, we can never be certain that the patterns, identities, and structures we analyze are anything other than our own outsider models. [...] Rather than speak for travestis, I try here, as far as possible, to let travestis speak for themselves." (ss. 17–18).

²⁶ Kulick (a.a.: 7, 22 ff.).

²⁷ Här har jag tillåtit mig att travestera en passage hos Elam & Juhlin (1993: 22).

²⁸ Den ovan (n. 23) nämnda Gillberg-Kärfve-striden anknyter tydligt till detta.

²⁹ Dessa omdömen gäller naturligtvis inte nyanserade och välargumenterade artiklar som exempelvis Jarrick (2003) eller Prawitz (2003). Men dessa tycks nagelfara relativismen i allmänhet, snarare än socialkonstruktivismen mer specifikt. Se också citat och referat i Eldelin (2006).

Men jag ska anföra några enstaka citat från olika texter av andra svenska forskare och debattörer som förklarar vad (andras) socialkonstruktivism innebär:

"Eftersom allting är relativt och det inte finns någon objektiv verklighet, så är det min bild av verkligheten som gäller. [...] socialkonstruktivismen [...] vill inte bara avsäga sig objektiv sanning

utan även relativ sanning eller sannolikhet." (Frängsmyr, 2004: 71).

"[...] det som vi tidigare uppfattat som vetenskap med ambitioner till objektivitet egentligen är en helt igenom ideologiskt färga (sic!) verksamhet som tjänar det mer eller mindre medvetna syftet att vidmakthålla de makt-havande gruppernas värderingar." (Lundberg, 2004: 75).

"Föreställningen om en kontingent verklighet har givit vika [inom human- och samhällsvetenskaplig teori] för uppfattningen att människan kan "konstruera" sin verklighet som hon vill utan några objektiva restriktioner." (Nordin, 2001: 165).

Citaten är lösryckta (här gäller samma reservation som i not 7), men de är typiska för genren "att gräla på socialkonstruktivister". Extrema formuleringar (alla, inga, bara) utan inskränkningar och reservationer förekommer. Ofta angriper man en anonym motståndare; Frängsmyr (2004), exempelvis, uttalar förkastelsedom över socialkonstruktivismen utan några som helst konkreta referenser och utan att göra några distinktioner.

Jag har tidigare (n. 7) citerat Börjesson (2003) som ett exempel på en radikal konstruktivist. Kritiker mot konstruktivismen kan i sådana exempel som hans få vatten på sin kvarn. Men om belackarna kopierar, eller ytterligare förstärker, utsagor i sådana texter, uppstår en debatt där nyanserade ståndpunkter blir svåra att ge röst åt.

Referenser

- Baudrillard, J.: *La guerre du Golfe n'a pas eu lieu*. (1996)
- Beck, U.: *Risk Society: Towards a New Modernity*. (1992)
- Berger, P. & Luckmann, T.: *The Social Construction of Reality*. (1966, ny upplaga 1967 och senare)
- Berner, B.: *Sakernas tillstånd: Kön, klass, teknisk expertis*. (1996)
- Bertilsson, M.: *Slaget om det moderna*. (1987)
- Best, J.: "But seriously folks: the limitations of the strict constructionist interpretation of social problems" i Holstein & Miller (1993a): 129–147.
- Bhaskar, R.: "Afterword" i Shotter (1993): 185–187.
- Bredmar, M.: *Att göra det ovanliga normalt: Kommunikativ varsamhet och medicinska uppgifter i barnmorskors samtal med gravida kvinnor*. Linköping Studies in Arts and Science, no. 195 (1999)
- Börjesson, M.: *Diskurser och konstruktioner. En sorts metodbok*. (2003)
- Börjesson, M. & Palmblad, E. (utg.): *Problembarnets århundrade*. (2003)
- Croft, W. & Cruse, A.: *Cognitive Linguistics*. (2004)
- Cusset, F.: *French Theory: Foucault, Derrida, Deleuze & Cie et les mutations de la vie intellectuelle aux États-Unis*. (2003)
- Edwards, D., Ashmore, M. & Potter, J.: "Death and furniture: The rhetoric, politics, and theology of bottom line arguments against relativism" i *History of the Human Sciences*, 1995: 8: 25–49.
- Elam, M. & Juhlin, O.: "Vem tror ni att de är? Tre sätt att praktisera en epistemologisk politik: Konstruktivisterna som solida poeter, intellektuella hantverkare, och samhällsvetare", (Tema T, februari 1993, reviderad version i VEST, 1994)
- Eldelin, E.: "De två kulturerna" flyttar hemifrån: C.P. Snows begrepp "de två kulturerna" i svensk idédebatt 1959–2005. Kommande avhandling Tema Kommunikation (2006)
- Evans-Pritchard, E.: *Witchcraft, Oracles and Magic Among the Azande*. (1937)
- Frängsmyr, T.: "Teorifanatismen" i *Tvärsnitt*, 2004:2: 71–72.
- Gergen, K.: *Realities and Relationships: Soundings in Social Construction*. (1994)
- Gibson, J.: *The Ecological Approach to Visual Perception*. (1979)
- Goffman, E.: "The interaction order." *American Sociological Review*, 1983:48: 1–17.
- Haake, U.: *Ledarskapande i akademien: Om prefekters diskursiva identitetsutveckling*. (2004)
- Hacking, I.: *The Social Construction of What?* (1999)
- Hagtvat, B. E. & Wold, A. H.: "On the Dialogical Basis of Meaning: Inquiries into Ragnar Rommetveit's Writings on Language, Thought and Communication" i *Mind, Culture & Activity*, 2003:10: 186–204.
- Hjörne, E.: *Excluding for inclusion? Negotiating school careers and identities in pupil welfare settings in the Swedish school*. Göteborg Studies in Educational Sciences, 213 (2004)

- Hoffmann, M., Linell, P., Lindh-Åstrand, L. & Kjellgren, K.: "Risk talk: rhetorical strategies in consultations on hormone replacement therapy" i *Health, Risk and Society*, 2003:5: 139–154.
- Holstein, J. & Miller, G. (eds.): *Reconsidering Social Constructionism. Debates in Social Problems Theory*. (1993a)
- Holstein, J. & Miller, G.: "Reconstructing the constructionist paradigm" (1993b) i Holstein & Miller (1993a): 241–250.
- Jarrick, A. *Kärlekens makt och tårar: En evig historia*. (1997)
- Jarrick, A.: "God historia är mer än goda historier" i *Axess*, 2003:2:5: 18–22.
- Kroon, Å.: *Debattens dynamik: Hur budskap och betydelser förvandlas i mediedebatter*. Linköping Studies in Arts and Science, 227 (2001)
- Kuhn, T.: *The Structure of Scientific Revolutions*. (1962)
- Kulick, D.: *Travesti: Sex, Gender and Culture among Brazilian Transgendered Prostitutes*. (1998)
- Kärfve, E.: *Hjärnsnöken: DAMP och hotet mot folkhälsan*. (2000)
- Laclau, E. & Mouffe, C.: *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. (1985)
- Latour, B.: *Pandora's Hope: Essays on the Reality of Science Studies*. (1999)
- Latour, B.: "The promises of constructivism" i Ihde, D. m.fl. (utg.): *Chasing Technoscience: Matrix for Materiality*. (2003)
- Latour, B. & Woolgar, S.: *Laboratory Life: The Construction of Scientific Facts*. (1979)
- Linell, P.: "Socialkonstruktionismen som social konstruktion", *Arbetsrapport från tema K*, 1996:4.
- Linell, P.: *Approaching Dialogue: Talk, interaction and contexts in dialogical perspectives*. (1998a)
- Linell, P.: "Interaktionen i samtal – en teoretisk bakgrund" i Forstorp, P.-A. & Linell, P. (utg.): *Samtal pågår: Dialogiska perspektiv på svenska mediedebatter*. (1998b): 9–49.
- Linell, P.: *The Written Language in Linguistics: Its Nature, Origins and Transformations*. (2005a)
- Linell, P.: "Essentials of Dialogism: Aspects and elements of a dialogical approach to language, communication and cognition", <http://www.liu.se/tema> (2005b)
- Luckmann, T.: "Social Construction and After." *Perspectives: The Theory section Newsletter of The American Sociological Association*, 1992:15:2, 4–5.
- Lundberg, J.: "Cultural Studies – akademiskt nytänkande eller 68-vänsterns revanschistiska återtag?" i *Tvårsnitt*, 2004:1: 72–80.
- Mehan, H. & Wood, H.: *The Reality of Ethnomethodology*. (1975)
- Nehamas, A.: *Nietzsche: Life as Literature*. (1985)
- Nettelbladt, U. Ms.: "Pragmatiska problem hos barn." Utkommer i Nettelbladt, U. & Salameh, E. K. (red.): *Språkutveckling och språkstörning hos barn*.
- Nordin, S.: "Om kontingenta meningssammanhang: Några tankar om humanvetenskaparna" i *Lychmos*, Årsbok för idé- och lärdomshistoria (2001): 157–168.
- Phillips, D. C.: "The Good, the Bad, and the Ugly: The Many Faces of

- Constructivism" i *Educational Researcher*, 1995:24:7: 5–12.
- Plato: "Theaetetus", i *Complete Works*. Edited, with introduction and notes, by J. M. Cooper. (1997 [ca 350 f.Kr.]): 157–234.
- Prawitz, D.: "Sanningen finns men frågan är hur" i *Axess* 2003:2:5: 26–29.
- Rommervelt, R.: "Outlines of a dialogically based social-cognitive approach to human cognition and communication" i Wold, A.H. (utg.): *The Dialogical Alternative: Towards a theory of language and mind*. (1992): 9–44.
- Rosenberg, G.: Recension av Kroon (2001) i *Pressens Tidning* 2001:14: 30.
- Sarbin, Th. & Kitsuse, J. (utg.): *Constructing the Social*. (1994)
- Saussure, F. de., *Cours de linguistique générale*. (1964 /1916)
- Schütz, A.: *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt*. (1960/1932)
- Shotter, J.: *Conversational Realities: Constructing life through language*. (1993)
- Socialstyrelsen: *ADHD hos barn och vuxna*. Kunskapsöversikt (2002)
- Sokal, A.: "Transgressing the Boundaries: Toward a Transformative Hermeneutics of Quantum Theory" i *Social Text* 1996:46–47: 217–252.
- Sokal, A. & Bricmont, J.: *Impostures intellectuelles*. (1997)
- Thibault, P., *Re-reading Saussure: The Dynamics of Signs in Social Life*. (1997)
- Thomas, W. I.: "Situational analysis: the behaviour pattern and the situation" (1928) i Janowitz, M. (utg.): *W. I. Thomas on Social Organisation and Social Personality*.
- Wertsch, J. 1991. *Voices of the Mind*. (1991)
- Westerståhl, D. m.fl.: "Relativism – ett forskningsprojekt i idéhistoria, praktisk och teoretisk filosofi, 2002–2005" <http://www.phil.gu.se/relativism/Relativism.html>. (2002, hämtad 2005-02-22)

